

12. ЦЬВІТНЯ 1908.

Потоцкий і Січинський—імена, що і для нас сучасних і для будучности являють ся найяркішим висловом польсько-українських відносин у Галичині в наші часи, що здобули собі вічне місце в історії як імена героїв з одного епізоду польсько-української історичної трагедії.

Потоцкий—потомок старинного роду, що зискав безсмертність у народніх піснях українського народу, як уособлене всего найгіршого, найлютішого, найбільш жорстокого, чого зазнала Україна від шляхотської Річи посполитої. І доля хотіла, що потомок такого роду прийшов до влади над українським народом “в тій часті Річи посполитої” де під новими формами відро-

дили ся і розцвили її національно-державні традиції, в часі, коли ті традиції видали ся українському народови, відродженому до нового національного життя, найважчими, щоб виконувати ту владу по заповіту своїх предків для найбільшого триумфу тих традицій.

Упадок Річи посполитої і перехід Галицької Руси під Австрію не змінив витворених попереднім пануванем Річи посполитої польсько-українських відносин.

Польська шляхта, представниця національно-державних інтересів Річи посполитої, втратила свою державну незалежність, але не втратила панування над українським народом. І коли австрійська держава виступала проти неї, то не для вкорочення її панування над українським народом, а для приборкання її змагань до відзискання давньої державної незалежності. На те власне були обчислені всі ті заарядження ав-

стрійського правительства, які коли-небудь виходили на користь українського народу: не інтереси українського народу мало австрійське правительство на увазі, тільки приборканє польської шляхти, — а що-ж більше могло підтяти її крила, як обмеженє її панованя над українським народом?! І тому доти тільки памятало австрійське правительство про “Тирольців Сходу”, доки польська шляхта не вирекла ся змагань до відзисканя давної державної незалежності. Коли-ж вона порішила погодити ся зі зміненими обставинами і старати ся воскресити традиції Річи посполитої під протекторатом Австрії і того, якому заявила: “Przy Tobie stoimy i stac chcemy”, — знов вернула до неї її необмежена власть над українським народом.

З того часу австрійська конституція з усіми своїми законами має

в Галичині законне значінє лиш на стільки, на скільки вона виходить на користь польського національно-державного прінципу панованя над українським народом. На скільки-ж вона противить ся тому прінципови, її законне значінє на границі Галичини кінчить ся, знесене міністерськими і цісарськими розпорядженнями, ухвалами краєвого сойму і державного парляменту, в кінці практикою галицьких — по своему національному характеру польських — властей.

Сорокліте конституційного житя Австрії (1868—1908) було рівночасно епохою відродження національно-державних традицій Річи посполитої в Галичині. Тут виросла польська державність, якої залежність від Австрії на стільки формальна, що майже не перешкаджає їй вести супроти українського народу політику Річи посполитої, — політику, яка вважає Галицьку Русь

вічною, нероздільною частию Польщі і з того титулу змагає до узалежнення всего життя українського народу від польських національно державних інтересів, яких реальний зміст: держати український нарід в таким стані, щоб він ніколи не мав сили стати незалежним від польського панованя творцем свого національного життя на своїй національній території.

Становище представників тої польської державности в Галичині до визвольних змагань українського народу переходило різні фази. Коли вихована в віковім рабстві нечисленна українська інтеліґенція шукала оборони перед панованем польської шляхти в австрійського правительства, тоді змаганє до відбудованя Польщі, яке на українських землях означало поверненє необмеженого польського панованя, представляло ся як змаганє до свободи, а протиділанє його

му як служба реакції. Потім, коли часть української інтелігенції, зневіривши ся в австрійське правительство і не маючи віри у власні сили свого народу, почала проповідувати руссофільство, надію на поміч Росії, польська шляхта перемінила ся в сторожа австрійських династичних і державних інтересів, вказуючи на те, що ті інтереси вимагають, щоб їй віддати повну власть над народом, якого провідники бачать своє спасенє поза границями австрійської держави. Коли-ж наш нарід, перебувши тимчасом процес відродження, почав в українських національних формах виявляти новочасне суспільно-політичне житє, переняте новочасними загально-людськими змаганнями до свободи і рівности, тоді польська шляхта задумала спинити те житє угодою, яка запрягла-б український нарід в особах його представників до воза національно-держав-

них, політичних і суспільно-економічних інтересів польської шляхти і їх, представників українського народу, зробила сторожами тих інтересів перед визвольними змаганнями власного народу. А коли угода не вдала ся, наступила ера що-раз більших репресій.

Та угода, заключена в соймі в 1890 р. і звісна під назвою “нової ери”, мала на меті добути добровільну згоду представників українського народу на польський національно-державний принцип єдності, неподільності і польського правно-політичного характеру Галичини—за ціну уступок на полі зберігання української національної окремо-сти. Та ніякий живий нарід не може засудити себе на вічне оставанє на однім — і то на такім низькім, як зберігання своєї окремішности—ступні розвитку і тому “нова ера” збанкрутувала, а прискіпила її банкрутство нещирість і віролом-

ність польської шляхти, яка не сповнила навіть того, що обіцяла.

Тоді прийшли репресії, які мали переконати український нарід, що від воза польської державної нації ніяка сила його не відв'яже, що він мусить погодити ся з сею рациєю і в рамках польської державности старати ся уладити своє національне життя.

Час від соймових виборів 1895. р. з їх масовою депутацією до цісаря, щоб пожалувати ся на свої гнобителів, — до соймових виборів 1908. р. зі смертю Марка Каганця і до убійства Потоцького—се один ланцюг що-раз більших репресій, що з одного боку значили ся тюрмою і кровю і могилами, з другого скріплюванем польської державної влади над нашим народом. Зріст свідомости нашого народу тільки розпалював гнобителів до що-раз острійших мір, до що-раз більших насильств. Коли виборчі шахрай-

ства показали ся за слабим оружем, наступила ера кровавого терору, яка почала ся при виборах до парламенту 1897. р. Жандарми і військо, багнети і карабіни виступили в обороні пановання польської шляхти над українським народом і почала лляти ся кров, почали рости могили на нашій землі. А за ними, як пошести за війною,—суди і тюрми: кого не влучила куля, не заколов багнет, того державний суд і державна вязниця вчила пошани для “відвічних прав” польської шляхти на нашій землі. При кождій нагоді, при кождім народнім русі арештовано масами і без розбору, мов у завсйованій країні: мужчин і жінок, старців і дітей, а сцени арештованя і картини відставлявання до вязниць пригадували часи татарських нападів. Навіть тих не минала така доля, що в католицькій Австрії зазнають такої пошани: католицьких священників. Не-

наче участь в українськiм визвольнiм русi стирала з них печать священства i їх поневiряно мов на доказ, що все українське призначене на знищенє. I нiякий рух не минав тої долi: чи се були вибори до сойму або до парламенту, чи рух за виборчою реформою, чи хлiборобськi страйки, чи культурна робота “Сiччй”, чи боротьба за українськiй унiверситет, — кождий з тих рухів зустрічали репресії.

I що найбільше врiзувало ся в народню свiдомiсть як кривда: що тi репресії спадали не за якiсь нелегальнi, революцiйнi рухи, а за виступи, манiфестації, акції, зі становища державної конституції строго законні i хиба виступами властий провокованi поза межi законів.

Доля хотiла, що гр. Андрiй Потоцкiй обняв становище намісника Галичини, “репрезентанта польської державної власти в сiй часті

Річи посполитої”, при кінці сеї епохи репресий. І се рішило про його долю. Бо зі зростом народньої свідомости кожда нова репресия відчувала ся що-раз більш болюче, тим більше, що приводила вона на память усі попередні, клала перед очі цілий ланцюг. Серед таких обставин навіть звичайний чоловік, який був би тільки безвільним колісцем у машині гнету, викликав би проти себе що-раз більшу ненависть. А Потоцкий не був безвільним колісцем, тільки всемогучим правителем машини гнету. При тім на час його правління припали важні події як в австрійській державі так поза границями її, в Росії, — події, які з одного боку мали великий вплив на дальше життя українського народу в Галичині, з другого на його політичну психіку.

Все те приготувало день 12. цвітня 1908.

За останні два десятиліття наша

суспільність зробила великий поступ в напрямі присвоєння собі загально-людських поступових ідей: вона здемократизувала ся, національні форми її життя наповнили ся зевропеїзованим суспільно-політичним змістом з перевагою поступово-демократичного елементу.

І в 20-е столітє входить вона з виробленим національним ідеалом самостійної України, який додає сили і ясности практичному домаганню тої самостійности в територіяльних і законних межах Австрії, домаганню національного поділу Галичини, а в суспільно-політичних питаннях без огляду на партійні різниці творить вона один поступово-демократичний табір.

Боротьба за університет, аграрні страйки, рух за виборчою реформою — всі ці рухи мають загально-національний характер. Радикальні по своїм домаганням і по своїй тактиці, вони являють ся свідомо-

цтвом суспільно-політичного радикалізму цілої суспільности.

В кінці одно з основних політичних домагань цілої суспільности: загальне, рівне, безпосередне і тайне виробче право до парламенту стає близьким здійснення. Під натиском масового руху в державі, затривожені першими успіхами російської революції корона і правительство апробують се домагане і в парламенті починається праця над переведенєм його в жите.

Та тут український нарід жде розчароване за розчарованєм.

Він, що сподівав ся, що демократична виборча реформа, ломлячи політичне панованє шляхти, визволить його з під польського панованя, яке прецінь опирало ся на політичних привілеях шляхти, — бачить, як для Галичини придумують ся виїмкові закони, щоб тільки те польське панованє над ним удержати і серед змінених обставин по-

літичного життя. Тільки, що воно вже не буде польсько-шляхотське, а просто польське, бо коли перед тим з виборчих привілеїв мала користь тільки польська шляхта, то тепер виїмкові закони надають привілеї цілому польському народови в порівнянню з народом українським.

Він, що в часах шляхотського гнету був найпевнішим союзником польської демократії, запевнюваний нею, що не польський нарід гнете його, тільки польська шляхта, та що з упадком політичних привілеїв шляхти і той національний гнет упаде, — побачив, як польська демократія зрадила свої демократичні принципи, здоптала свої колишні запевнення і на перегони з шляхтою почала лїцитувати ся в придумуваню як найуспішніших способів для дальшого вдержання польського пановання над ним, називаючи його неволю своїм національним станом володїня. Він, що

його найкрасші сини віддавали найгарнійші свої літа на працю для польської демократії, польського соціалізму, сподіваючи ся, що звідти прийде визволенє і для їх народу, — бачив, що в цілій Польщі ані один голос не промовив в обороні його прав.

А коли він на вічах почав домагати ся для себе того права, яке навіть цісар згодив ся дати цілій державі, цісарський намістник загрозив йому катом і шибеницею, немов заграла в нім кров предків, що з тіл козацьких, вбитих на палі, робили собі алеї... На села злягло військо і трупи в Лядськім упали.

Успіхи при перших загальних виборах до парламенту 1907. р. були тільки гарною ілюзією, яку дійсність швидко розвіяла. В межах, означених законом, український нарід блискуче виявив свою силу,

— але що з того, коли закон дав польському колу таку велику перевагу над українською парламентарною репрезентацією, що наслідком того парламентарна більшість, не ломлячи собі голови над галицькими відносинами, воліла правління разом з польським колом, ніж чинення справедливості проти польського кола.

Показало ся, що не тільки не може бути мови про здобуте розширення правного простору, потрібного для національного розвитку українського народу, але навіть не можна нічого зроби, щоб заставити влади зберігати існуючі, обов'язуючі закони. І коли прийшли вибори до сойму, намістник гр. Андрій Потоцький неначе завзяв ся показати в цілій повноті, що демократизация політичного життя цілої держави нічого не змінила в тій частині держави, де він з волі цісаря Австрії являється репрезентантом

польської державної власти над українським народом.

Що більше, неначе опанований духом одного з своїх предків, який виробив план знищення України спільними силами Польщі і Росії, він до старих репресій додав новий маневр: побіч виборчих надужить, побіч арештовань, побіч трупа Марка Каганця — він на репрезентантів українського народу вибрав руссофільських негаторів нашої національної самостійности, немов хочаби сказати: “Захочу — і вас зовсім не буде!”

Стільки пережити протягом двох літ: сподівати ся близького кінця національного поневолення і замість того бачити себе вийнятим з під загально-державних законів, обезси-леним на парляментарній арені, пригнетеним по давному і ображе-ним через вивисшене негаторів своєї національної ідеї. — се, як на такий короткий час, за багато у-

дарів, щоб вони не викликали реакції.

Та коли в 1895. р. та реакція проявила ся висланем масової депутації до цїсаря, то в 1908. р. почато говорити про konieczність власними силами, не оглядаючи ся на приписи законів, розірвати ланцюг гнету, силою завоювати собі ті права, яких не можна здобути законним шляхом.

Був се знак, що колишня вірно-підданча психіка народу перемінюєть ся в революційну, дух рабства уступає місця духови бунту.

Коли-б наша суспільність мала замкнені очі й вуха на все, що дієть ся в сьвітї, і бачила й чула тільки те, що виробляють з нею, то й сього було би досить, щоби знищити її вірнопідданчі почування. Цілі роки галицькі власти під протекторатом державного правительства давали їй одну за другою наглядну лекцію, що право, закон, се тільки

маска, за якою вигідно ховається брутальна сила. Дійсність показувала раз-у-раз, що право в руках тих, які виставляли себе сторожами його, голосили його святість і непорушимість, виходить усе в користь гнобителя, а ніколи в користь поневоленого.

Та крім галицького досьвіду не чужий був нашій суспільности також досьвід історії, досьвід інших країв і народів. Особливо не міг пройти для нашої суспільности безслідно той недавній час, коли доголітню загально-європейську реакцію перервав грім російської революції, коли здавалося, що ідеї, за які найліпші сини всіх народів російської держави ціле століття клали свої голови, ось-ось здійснять ся. Бачити власними очима, як народня маса одним зусилем генерального страйку здобуває на Миколі II. конституційний маніфест, як ціла Європа клонить ся з

подивом перед геройськими ділами революціонерів-терористів, — се не може не збудити поривів до волі, до діл, якими здобуваєть ся волю.

Працювали над будженем духа бунту серед нашої суспільности й наші гнобителі. Славлячи діла своїх повстанців і російських революціонерів за те, що ті звертали ся проти їх гнобителя, вони забували, що тим ширять дух бунту серед тих, для кого вони являють ся гнобителями. А в польській поезії, літературі і публіцистиці, не тільки в соціяльно-революційній, — скрізь розсипані слова пропаганди бунту проти неволі. Очевидно, проти неволі російської над Польщею, — але для людського духа нема границь і поневолені сини українського народу вчитували в тих словах пропаганду бунту проти польського гнету. гнету.

Справді, треба вважати себе за якийсь вибраний нарід, щоб думати.

що тільки Полька Добродзіцка має право сказати: “Я вважала за свій обов'язок убити Скаллона, бо він ворог мого народу!” — а Українцєви польський гнет не дає права зробити нешкідливим ворога свого народу.

І дух бунту, збуджений у нашім народі, промовив через Мирослава Січинського — і гр. Потоцького не стало між живими.

“Богато є покликаних, та мало вибраних”. Богато бачить, відчуває і розуміє народне горе, народні кривди і стає борцями за визволення, готовими на всі жертви, — але не кожному доля дала силу такої великої саможертви і такої власти над самим собою, щоб добровільно з власної волі взяти на свої плечі найважчий хрест. Інші будили духа бунту словом, — він перший поставив на місце слова діло; інші були тільки мучениками, що мали лиш відвагу гинути з рук гнобите-

ля, — він перший показав шлях до мучеництво через геройство, мав відвагу піднести руку на гнобителя народу свого. В весні життя, коли воно манить до себе чарами всіми, він всі чари життя перетопив в одну розкіш: посвятити ся для добра народу.

І та сьвідомість, що він посв'ячує себе для народу, дала йому моральну силу не впасти духом, не зломити ся за той довгий-предовгий час, коли в тюремних мурах мара смерти на шибениці була його постійною товаришкою. Ми бачили його, як перебував довгі місяці слідчої вязниці, як вислухав два засуди на смерть, як тільки незначний простір часу — між засудом і касаційною розправою, і опісля, між касаційною розправою і цісарським рішенням — ділив його від смерти на шибениці. І з якою силою духа перебув він усе те! І з якою сьмілістю боронив він на

розправі моральної слушности свого вчинку, не зважаючи на се, що такою обороною тільки побільшує вороже завзяте своїх суддів!

Ось-тут примір для всіх, як хрестна дорога терпінь за справу очищує чоловіка з усього дрібного, як з хлопчини робить велита!

Як відніс ся до вчинку Січинського польський загал, знаємо. “Zbrodnia pospolita, morderstwo skrytobojcze, spelnione przez lotra, dla ktorego szubienica jest zbyt lagodna, zbyt ludzka kara!” Так писав “Dziennik polski” — і становище всіх органів польської народової преси було тільки переповіданєм сього на різні лади. А публична опінія польського загалу? Вона виявила ся в протиукраїнських погромах на вулицях міста Львова і в справжніх оргіях доносів, які мов зараза обхопили всі верстви польського загалу і записали ся в історії краю

сотками процесів за “похвалюване каригідного вчинку”.

При тім польські політичні круги вміли — як звичайно — подвоїти “злочин”: цісарський намісник був рівночасно “репрезентантом польської державної власти в тій часті Річи посполитої”.

Тай довідала ся при тій нагоді наша суспільність ще одної правди: навіть ті польські партії, що величали кождий акт терору в Росії, а для правління Потєцкого мали назву “*Terorow galicyjski*”, — і вони убийство галицького Трепова оцінили инакше, ніж оцінювали убийства російських Трепових. З-поза демократичної і революційної маски показав ся дух історичної Польщі, тільки незручно вбраний в плащ політичної фразеології про шкідливість терору в конституційній державі і зі становища інтересів пролетарияту. Гірка правда, але ліпше знати правду, хоч-би

*Мирослав Січинський
так як він виглядає тепер*

гірку, ніж манити себе рожевими ілюзіями.

Иншої гіркої правди: що вибранці тої самої суспільности, які увільнили Добродзїцку за замах на Скаллона, засудять Сїчинського за вбийство Потоцкого, — можна було заздалегідь сподівати ся. І де як де, а до суду над Сїчинським можна з повним правом приложити слова Крапоткіна: “узаконенная месть, именуемая правосудіем”. Що сеї пімсти не виконано в цілій повнотї, се завдячуємо тільки нашій політичній свідомості і силі. Міредатні круги знали, яку ціну для нашого народу має голова Мирослава Сїчинського, — і тільки тому та голова не повисла на шибениці.

Та вистане до тих фарисейських заяв обуреня, які кинув Сїчинському і цілому українському народови в очи польський загал, приступити з критикою, опертою на

знанню історії і суспільного життя, щоб побачити все фарисейство того “св'ятого обурення”.

Убийство — говорять вони — се злочин проти божих і людських законів. Але спитайте кожного з володарів, “помазанників божих”, спитайте кожду владу, скільки убийств обagriло кровю їх корони і престоли?! Спитайте тих, що для своїх інтересів мільйони людности гонять в огонь війни, на мясо для гармат! Спитайте тих, що видають, затверджують і велять виконувати засуди смерті! Нехай вони скажуть, скільки рік крові вони пролили, скільки гір трунів насипали — в ім'я божих і людських законів, за благословенням церкви і санкцією держави!

То не є злочином вікове поневолене цілого народу, насилуване і ломлене його життя, його розвитку, обертане плодів його землі і його праці на скріплене його неволі; не

є злочином убрати своє панованє в маску права і в імени права вбивати духа народу і його тіло; не є злочином усі ті трупи наших селян, що впали від Баденього до Потоцького, вся та кров, що зросила нашу землю, всі ті стони, що лунали в тюремних мурах, всі ті сльози жінок і дітей, позбавлених своєї єдиної опіки?! Коли репрезентанти і оборонці “польської державної власти в тій часті Річи посполитої”, сховані за безкарність права, сповнювали один за другим злочини на нашім народі, то ті злочини величано як чиненє справедливости, береженє ладу-порядку. Але коли син поневоленого народу, йдучи за поривом свого благородного серця, підніс руку, щоб бути местником народніх кривд, віддаючи при тім себе самого в жертву, — то се злочин!

Або ті фарисейські сльози над долею вдови і дітей убитого! Розу-

міємо і шануємо біль жінки і дітий по втраті мужа й батька. Але Стасюки і Каганці оставили також жінок і дітий, тільки не з міліоновим спадком, а на безпросьвітну нужду. І чи хто з тих, що проливали сльози над долею Потоцкої, зглянув ся над долею тих хлопських вдів і сиріт? Розуміємо і шануємо біль жінки і дітий по втраті мужа й батька, але вміємо також здерти маску з тих лицемірів, що з вдовичих і сирітських сліз хотіли би зробити для себе політичний капітал.

І ми вважаємо убийство страшною річю і леліємо в нашій душі як найцінніше добро ідеал такого суспільного ладу, де почуте солідарности цілого людського роду, братерська любов, а не насильство правили би суспільними відносинами. Але доки на землі будуть гнобителі і поневолені, багаті і бідні, визискувачі і визискувані з усіми органами насильства, потрібного

для вдержання такого ладу, доти вважати-мемо сьвятим правом поневолених, бідних, визискуваних боронити ся перед неволею і визиском усіми способами. Признавали се право всі найгарнійші сини людськості, її ґенії; признавала його історія, величаючи як героїв Юдиту, Брута, Телля і багато-пре-багато інших.

А тим, що над нами мають власть, пригадаємо, що найбільший їх поет, Адам Міцкевич, також кликав: "Gwalt niech sie gwaltem odciska!" і навіть в уста священика вложив слова, що не є гріхом убийство, сповнене для загального добра.

І історія визволення людськості, її змагань до свободи і рівності, яка авреолею героїства і мучеництва за народню справу окружила голови убийців народних гнобителів, також діло Січинського поставить рядом з їх ділами. Певність

сього дає нестерпність гнету і безоглядність гнобителя, проти якого він виступив, його саможертва і те, як ту саможертву прийняв його нарід.

А гнобителі знають, як наш нарід прийняв ту саможертву, знають мимо того, що весь час нарід мав замкнені уста їх законами! Вони знають, що наш нарід разом зі своєю пресою одним дружним табором став по стороні Мирослава Січинського, що народня думка каже, що не Мирослав Січинський винен, а винен той гнет польських гнобителів над українським народом, який заставив Мирослава Січинського піти на своє діло.

З иншою думкою, з думкою, що перенята ідеологією гнобителя, виступив тільки гр.-кат. єпископат разом з своєю пресою і руссофіли. Але загал не подав ся навіть перед авторітетом князів церкви і вони остали осамотнені, як наглядний

доказ того, що не можна йти проти душі народу. А руссофіли з того часу зискали собі пятно народних зрадників-Еффіяльтів, яке вже ніколи від них не відстане.

На окрему згадку заслугує становище соціальної демократії, партії, якої членом уважав себе Мирослав Січинський. Та тільки українська соціально-демократична партія признала в нїм партійного товариша і знайшла оправданє його вчинку в галицьких відносинах. За те центральний орґан партії в Австрії “Arbeiter-Zeitung”, польські партійні орґани “Głos” і “Naprząd”, польські партійні послы з Галичини старанно промовчували його соціально-демократичні переконання, виводячи проти нього аргументи, якими звичайно соціальна демократія в конституційних державах реклямує свою легальність. І — мали слухність. Бо вчинок Мирослава Січинського був

таким могутим протестом живого життя проти закостенілого партійного догматизму, Мирослав Січинський своїм вчинком так переріс усіх тих “героїв революційної фрази”, що справді — який він їм товариш?!

Дуже часто можна серед нашої суспільности зустріти ся з питанням: “Як-же в кінцевім рахунку, користь чи шкоду приніс нам акт Січинського?”

Шкоди — ніякої. Положене нашого народу не погіршило ся. А чи було-б поліпшило ся коли-б Потоцький був остав на далі намісником, — на се нехай відповість цілѣ ера правління Потоцького, як за неї положене нашого народу ставало все більше і більше нестерпне, аж доки чаша не перелила ся через край і Потоцького не стало між живими. Тай взагалі що можуть поневолені * втратити в боротьбі крім своїх кайдан?!

А користи?

Хто сподівався, що від одного терористичного акту впадуть мури вікової кріпости нашої неволі, той мав себе ілюзіями. В Росії не лиш губернаторські і міністерські, але й царські голови падали з рук революціонерів-терористів, а які ще міцні мури “тюрми народів”?! Шлях до визволення довгий і важкий і вчинки окремих одиниць можуть тільки усувати з нього найбільші перешкоди, будити духа бунту у своїх і сіяти замішанє між ворогами, давати примір, — але визволенє здобути може тільки весь нарід шляхом довгої і завзятої боротьби за свої права і пильною і витревалою працею на всіх полях суспільного життя.

Одначе моральні користи очевидні. Всі, хто прикладає руку до нашого гнету, почули грізне “мemento”, що нарід не буде на будуче зносити гнету так терпеливо, як

доси, що дух бунту серед нього вже так зріс, що починає протестувати проти гнету ділом. І в своїм власнім інтересі вони бодай не перетягати-муть струни, виконуючи своє панованє.

Очевидно, не треба обманювати себе, що таке неперетяганє струни, се ослабленє гнету, не треба віддавати ся ілюзіям про основне поліпшенє положеня. Але терористичний акт був усе і всюди таким виїмковим способом боротьби, що ліпше для поневолених, як вони не примушені з сього виїмку робити системи. Ті люди, що йдуть на терористичні акти, — люди з високо розвиненою суспільною етикою, — певне принесли-б, більшу користь суспільности своєю працею, як би обставини не примушували їх своє цінне житє давати в жертву за житє одного з тих, що тільки шкоду народови приносять.

Не позбавлений акт Січинського

й інтернаціонального значіння. Завдяки йому довідали ся про наше існуванє там, де про нас може й нічого не знали, а наших гнобителів уважали “лицарями свободи”. І можна бути певним, що настрій, викликаний там, не вийшов на нашу некористь. На стільки скрізь звісна історія і психологія політичної боротьби, щоби хтось міг подумати, що 20-літний хлопець бере чуже жите і дає своє без причини, “з гайдамацької кровожадности.” Хто є суддею в своїй власній справі, той в засліпленю може дійти до такого виводу, але ніхто з посторонніх, незаінтересованих в справі, йому не повірить, — як не вірить навіть шляхотський “Czas” запевненням рідного собі по духу “Нового Времени”, що російська революція, се “жидівська інтрига”.

А те значінє, яке мав акт Січинського для наших народних мас,

для їх політичного виховання, для розбудження і укріплення в них почуття національної й людської гідності і того духа бунту, що стоїть на сторожі національних і людських прав народу! Правда, в порівнянню з тими, що опльовували вчинок Січинського і цілий наш нарід, наші сили не були рівні. Коли вони мали найповнішу свободу, то українська преса під обухом конфіскації і процесів ледви могла зазначити своє становище. Але й при таких умовах акт Січинського не минув для політичного виховання нашого народу безслідно. Мова діла зрозуміла й без мови слів. І ми певні, що наш нарід зрозумів як слід вчинок Січинського і в тів договорити собі в душі те, що мусіло остати недоговорене в нашій пресі.

Чи акт Січинського, се початок терористичного періоду в польсько-українській боротьбі? — Ні. Що більше, навіть самого Січин-

ського не можна назвати терористом. Терорист шукає однодумців, укладає пляни цілої акції, старається про збереження себе для дальших діл, — одним словом, старається зробити терор системою боротьби. А він, не звірюючи ся нікому, сам обдумав, пішов, сповнив своє діло і добровільно віддав себе в руки, — в екстазі саможертви за свій нарід. Не акт свідомого, плянового терору був се, — се тільки вразлива душа на вид усіх тих страждань і знущань, які терпів нарід, дала вислів тому, щодесь ще дрімає в глибині народньої душі. Але акт Січинського, се віщун бурі, яка може прийти. Та се вже залежить не від нас, а від тих, що мають владу над нашим народом.

..... як війна
 кровава понадобить ся,
 не наша буде в тім вина...

Потоцкий і Січинський — оба

вони перейдуть до історії.

Один — як гнобитель українського народу. І коли настане той час, що польський нарід визволить свого духа з пут гнобительської ідеології своєї шляхти, тоді й він признає в нім не оборонця своїх національних інтересів, а гнобителя, що на рівні з українськими давив залізною рукою і польські визвольні змагання, що угнетанєм українського народу поглибляв пропасть між обома народами, щоб не з'єдинилися вони в спільних змаганнях до свободи, рівності і братерства всіх синів Матери-Землі.

А Січинський — се один з тих, що в екстазі саможертви бачив той час, коли з землі зникне вся несправедливість, уся неволя, що почував себе одним з тих камінярів, які “ломлять скалу, рівняють правді пути” з тою вірою, що по їх кістках “прийде нове життя, добро нове у світ”, прийде “щастє всіх”,

— і в ім'я тої ясної і свободної будучности, в ім'я свободи, рівности і братерства всіх дітей Матері-Землі, в ім'я вольної України серед вольної людськості пішов на своє діло.

І коли та ясна, свободна будучність об'єдинить народи, тоді й польський нарід винагородить його імени ту кривду, ту наругу, яку нанесли і все наносять йому теперішні представники польських змагань до пановання над українським народом.

1910 р.

М. Лозинський.